

דף הנחיות

האם צריך להבין?

טעמי המצוות - מערך 1

מה בסדרה?

בשבועות האחרונים עסקנו בחשיבות המעשים. סיימנו בשיעור בו למדנו על המרכזיות של קיום המצוות. בסדרה הנוכחית נעסוק בטעמי-המצוות, נבחר מצוות מרכזיות וננסה ללמוד מהן יחד מסרים שונים. היום, נפתח בשאלה מקדימה: האם בכלל צריך להבין? האם יש מקום לדון בטעמי המצוות?

שקף מספר 2

כמה מצוות יש?

דַּרְשׁ רַבִּי שְׁמַלְאִי: שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת נֶאֱמְרוּ לּוֹ לַמֶּשֶׁה.

שֵׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ 'לְאִוִּין' כְּמִנְיָן יְמוֹת הַחַמָּה.

וּמֵאֲתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה 'עֲשֵׂה' כְּנֶגֶד אֵיבָרָיו שֶׁל אָדָם.

אָמַר רַב הַמְנוּנָא מֵאֵי קָרָא (מהו הפסוק ממנו ניתן ללמוד על מנין המצוות)?

"תּוֹרָה צֶהָ לָנוּ מִשֶּׁה מוֹרְשָׁה"

תּוֹרָה בְּגִימַטְרִיא שִׁית מָאָה וְחָד סָרִי (שש מאות ואחת עשרה מצוות נמסרו על ידי משה)

אֲנִכִּי וְלֹא יִהְיֶה לָךְ מִפִּי הַגְבוּרָה שְׁמַעְנֶנּוּ (ושני הדברות הראשונות נאמרו לנו ישירות מפי אלוקים. סך הכל: שש מאות ושלוש עשרה מצוות).

(מכות, כג, ב).

עקב אשר שמע...

עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתו מצותי חקותי ותורתו

וישמר משמרתו - גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה, כגון שניות לעריות ושבות לשבת.

מצותי - דברים שאילו לא נכתבו ראויין הם להצטוות כגון גזל ושפיכת דמים.

חקותי - דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז, שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך וחקותיו על עבדיו.

ותורתו - להביא תורה שבעל פה, הלכה למשה מסיני (רש"י)

שקף מספר 3

כאשר הקב"ה התגלה אל יצחק לאחר מיתתו של אברהם, הוא תיאר באוזני יצחק את דרך עבודת ה' של אביו אברהם:

עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקֻלִּי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתִי חֻקֹּתַי וְתוֹרָתִי

רש"י מבאר שהכוונה לארבעה סוגים של מצוות:

וישמר משמרתו - גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה, כגון שניות לעריות ושבות לשבת.

מצותי - דברים שאילו לא נכתבו ראויין הם להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים.

חקותי - דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז, שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך וחקותיו על עבדיו.

ותורתו - להביא תורה שבעל פה, הלכה למשה מסיני (רש"י)

דנים יחד

האם יש טעם לכל מצווה שהקב"ה ציווה עלינו לקיימה - כולל המצוות המוגדרות כחוקים - ואנחנו לא זכינו לדברין את טעמי המצוות, או שמא ייתכן לומר שיש מצווה שאין להן בכלל טעם?

נניח שאנו **כן** יודעים את טעמן של חלק מהמצוות; האם יש התאמה בין ידיעת טעם המצווה לבין קיומה?

כאשר אנחנו יודעים את טעם המצווה (לדוגמא: איסור גזלה), האם ידיעה זו יכולה להילקח בחשבון כאשר אנחנו מקיימים את המצווה? האם אנחנו יכולים שלא להילקח בחשבון כאשר אנחנו מקיימים את המצווה, לא נקיים את טעם המצווה?

שקף מספר 4

בשיעור היום נדון בכמה שאלות יסודיות:

האם יש טעם לכל מצווה שהקב"ה ציווה עלינו לקיימה - כולל המצוות המוגדרות כחוקים - ואנחנו לא זכינו להבין את טעמי המצוות, או שמא ייתכן לומר שיש מצוות שאין להן בכלל טעם?

נניח שאנו **כן** יודעים את טעמן של חלק מהמצוות; האם יש התאמה בין ידיעת טעם המצווה לבין קיומה?

כאשר אנחנו יודעים את טעם המצווה (לדוגמא: איסור גזלה), האם ידיעה זו יכולה להילקח בחשבון כאשר אנחנו מקיימים את המצווה? האם אנחנו יכולים שלא להילקח בחשבון כאשר אנחנו מקיימים את המצווה, לא נקיים את טעם המצווה?

1 שיטת הרמב"ם

נמו שחלקו אנשי העיון מפעלי התורה:
אם מעשיו יתברך נמשכים אחר הקנה או אחר רצון לבד, לא
לבקשת פלגית כלל, כי חלקו הוא הפסולת בעצמה בזה
שנזון לו מן הפלות. שיש מי שלא יבקש לזה טעם כלל
ואמר שיהיה כלל המעשה אחר רצון לבד.
יש מי שיאמר של ענה ואזכרה טעם נשכח אחר הקנה.
המקנה רק - סכלית אית, ושהפלות כלל יש להם טעם
ומפני החולת צוה בזה. ונזון כלל ענה, אלא שאנחנו
נשכח ענה נשכח ולא נזע אופני הקנה בזה - הוא דעמנו
כלל, הקנה והפלות, נזכר בכאן, פרק כו.

הסבר:
במקור סביב הרמב"ם את
הדעות המובנות בענין נשכח
הפלות יש טעם מהפלות
קנה כלל כיבד סיסמה, אלא
אחר רצון לבד כלל, על
אין טעם אלא, יש המכנים
יש טעם מהפלות, כלל.
הפלות, אלא מהפלות מהפלות
אין אנו יכולים לנזע לזכרה
כל המעשה ענה טעם
מהפלות האשר אין יכול לזכר
אין טעם מהפלות של כל
הפלות.

שקף מספר 5-6

נקדים ונאמר כי הרמב"ם סבור שאכן יש טעמים למצוות ובאופן כללי ניתן לומר שמטרת כל מצוות היא להיטיב באחד משלשת התחומים הבאים:
הדעות השכליות, המידות (שנקראים בפי הרמב"ם בדרך כלל "דעות"), ומעשי ההנהגה המדינית (חיי חברה תקינים).

כך כתב הרמב"ם בספרו מורה נבוכים:
כמו שחלקו אנשי העיון מבעלי התורה:
אם מעשיו יתברך נמשכים אחר חכמה או אחר רצון לבד, לא לבקשת פלגית כלל, כי חלקו זאת המפלקת
בעצמה בזה שנזון מן המצוות. שיש מי שלא יבקש לזה טעם כלל ויאמר שהתורות כלם נמשכות אחר הרצון לבד.

ויש מי שיאמר שכל מצוה ואזכרה מהם נמשכת אחר החכמה, והמכנה בזה - פלגית אחת, ושהמצוות כלם יש להם טעם ומפני התועלת צוה בזה. והיות לכלם ענה, אלא שאנחנו נשכח ענה עלת קצתם ולא נזע אופני החכמה בזה - הוא דעמנו כלל, והמון והפלות. (מורה נבוכים, פרק כו).

בתחילה מביא הרמב"ם את הדעות החולקות בענין טעמי המצוות. יש שאמרו שהמצוות ניתנו ללא סיבה מסוימת, אלא שהיה רק רצונו של ה' לצוות על אותן מצוות. אולם, יש הסוברים שיש טעמים למצוות, לכל המצוות, אלא שבחלק מהמצוות אנחנו איננו יכולים להגיע להבנה של הטעמים שלהן משום שהשכל האנושי אינו יכול להבין את הטעמים האלווקיים של כל המצוות. ממשיך הרמב"ם ומוכיח מפסוקים בתורה שיש טעמים למצוות:
וכתובי התורה מבארים בזה: "חקים ומשפטים צדיקים", "משפטי ה' אמת, צדקו יחדו".

ומה עם החוקים?

ואין שוקרים יחידים, ששכח ויכיר בטוב ויעיר
השכל, אשר קדם עליהם חכמים וז' ואמר:
"דברים ששכחתי לה, ואין לה רשות לזכור בזה."
והשכל ששכח ענינו, ואומות העולם משיבים עליו:
- לא יאמין המון חכמים שבהם ענינים שישין להם
טעם כלל ולא בקש להם פלגית - כי זה יביא
לפלות הכל כמו שזכרנו. אלא יאמין המון חכמים
שיש להם ענה - דבר חסד, פלגית וועילה על כל
פנים, אלא ששכח מהם, אם נשכח דעותיו או
לקטור הקנה נזכר בכאן, פרק כו.

משיבי לבד:
סומכים למדור כדו הנהגות
אין סומכים הרמב"ם הרמב"ם
אודות פחות שכל חק.
הפסולת יסודות ופחות פחות
לנשא ה' את שוכים.

מחידים:
פחו ההבדל בין משפטים
לחוקים לפי שיטת הרמב"ם

שקף מספר 7

לפי דברי הרמב"ם יש מקום להבין את משמעות החוקים. ההבנה הפשוטה היא שלחוקים אין טעם, אבל לדעת הרמב"ם שלכל המצוות יש טעם, יש להבין את הקטגוריה של ה'חוקים':

ואלו שנקראים 'חקים', כשעטנו ובשר בחלב ושעיר המשפלה, אשר כתבו עליהם החכמים ז"ל ואמרו: "דברים ששקקתי לה, ואין לה רשות להרהר בהם, והשטן מקטרג עליהן, ואומות העולם משיבים עליהן" - לא יאמין המון

ה'חכמים' שהם עניינים שאין להם סבה כלל ולא בקש להם תכלית - כי זה יביא לפעולות הבל (כמו שזכרנו). אבל יאמין המון החכמים שיש להם עלה - רצוני לומר, תכלית מועילה על כל פנים, אלא שפעלמה ממנו, אם לקצור דעותינו או לחסרון חכמתנו (מורה נבוכים, המשך).

הרמב"ם מפרש את משמעות המילה "חוקים" באופן שלא יסתור את שיטתו שאכן יש טעמים למצוות. לשיטתו, כאשר חז"ל אמרו על מצווה מסוימת שהיא בגדר חוק, כוונתם לא הייתה שאין טעם לאותה מצווה. כוונתם הייתה שאנחנו איננו מבינים את הטעם של המצווה. בהמשך דבריו, הרמב"ם אומר במפורש שמבחינת המהות, אין הבדל בין החוקים והמשפטים, לכל המצוות יש טעמים, בין אם הם חוקים או שהם משפטים.

ההבדל בין החוקים למשפטים אינו בהגדרת החוקים כמצוות שאין להם טעם והגדרת המשפטים כמצוות שיש להם טעם. לכל המצוות יש טעמים. ההבדל בין החוקים למשפטים מתבטא בכך שמצוות הקריוות משפטים - טעמן ידוע לכל, ואילו מצוות הקריוות חוקים - טעמן אינו ידוע לכל, רוב בני האדם אינם מבינים את טעמי החוקים. לדוגמא: כל אדם בר דעת מבין את ההכרח בציווי על איסור רציחה וגניבה, משום שללא קיום שתי מצוות אלה, לא ניתן לקיים חברה מתוקנת. ממילא, ברור שלמצוות אלה יש טעם הידוע לכל. לעומת זאת, הציווי על איסור ערלה או על איסור כלאי הכרם אינו מובן לשכל האנושי. אולם, ברור הדבר שגם לאיסורים אלה יש טעם אלוקי שאינו נופל מהטעם על איסור רציחה וגניבה, אלא שאיננו יודעים את טעמם של מצוות אלה בגלל המוגבלות של השכל האנושי.

להעשרה

האם יש טעם בפרטי המצוות?

אלא שאני מצאתי דבר לחכמים ז"ל בבראשית רבה, יראה ממנו בתחילת מחשבה שקצת המצוות אין להם עילה אלא המצווה בהם לבד, ולא יכוון בהם תכלית אחר ולא תועלת נמצאת - והוא אמרם שם: "וכי מה אכפת לו להקדוש ברוך הוא בין מי שהוא שוחט מן הצוואר למי שהוא שוחט מן העורף? הוזה אומר, לא נתנו המצוות אלא לצרור בהן את הבריות, שנאמר: 'אמרת ה' צרופה'". ועם היות המאמר הזה נפלא מאוד, שלא ימצא לו דומה בדבריהם, פרשתי אני בו פירוש תשמעהו עתה - עד שלא נצא מסדר דבריהם כולם ולא נפרד מהשורש המוסכם עליו, והוא - היות כל המצוות נדרש בהם תכלית מועילה במציאות, "כי לא דבר ריק הוא", ואמר, "לא אמרתי לזרע יעקב תוהו בקשוני, אני ה' דובר צדק, מגיד מישרים".

ואשר צריך שיאמינהו כל מי שדעתו שלמה בזה העניין הוא מה שאספרהו, וזה, שכלל המצווה יש לה סיבה בהכרח ומפני תועלת אחת ציווה בה, אבל חלקיה הם אשר נאמר בהם שהם למצווה לבד. והמשל בו, שהריגת בעלי החיים לצורך המזון הטוב - מבוארת התועלת, כמו שאנחנו עתידים לבאר. אמנם היותה בשחיטה, לא בנחירה, ובפסיקת הושט והגרגרת במקום מיוחד - אלו וכיוצא בהם 'לצורך' בהן את הבריות. וכן יתבאר לך ממשלם, 'שוחט מן הצוואר לשוחט מן העורף'. וזכרתי לך זה המשל, מפני שבא בדבריהם ז"ל, 'שוחט מן הצוואר לשוחט מן העורף'. אבל אמיתת הדבר היא, כי כאשר הביא ההכרח לאכילת בעלי חיים כוון למיתה הקלה, עם קלות המעשה - שאי אפשר הכאת הצוואר אלא בסייף וכיוצא בו, והשחיטה אפשר בכל דבר, ולברור מיתה קלה התנו חידוד הסכין. ואשר ראוי להמשיל באמת מעניין החלקים הוא הקרבן - כי המצווה בהקרבת הקרבן יש לה תועלת גדולה מבוארת (כמו שאני עתיד לבאר), אבל היות

להעשרה

הקרבת האחד 'כבש' והאחד 'איל' והיות מספרם מספר מיוחד - זה אי אפשר לתת לו עילה כלל. וכל מי שמטריד עצמו לתת סיבה לדבר מאלו החלקים, הוא בעיניי משתגע שיגעון ארוך ואינו מסיר בזה הרחקה, אך מוסיף הרחקות. ומי שידמה שאלו יש להם סיבה הוא רחוק מן האמת כמי שידמה שהמצווה כולה היא ללא תועלת נמצאת.

אומר הרמב"ם שיש מדרש חז"ל ממנו עולה לכאורה שאין טעם למצוות. המדרש אומר שלה' יתברך לא אכפת באמת אם אדם שוחט בהמה מהצוואר או מהעורף, והמצוות רק ניתנו לצרף בהן את הבריות, כאשר הכוונה היא לכאורה שהקב"ה נתן את המצוות רק כדי לצוות ציוויים שונים על עם ישראל, ועל ידיהם האדם מזדקק. עצם עשיית מצווה שהאדם צווה על ידי ה' יתברך, כבר מזקקת את האדם. אומר הרמב"ם שהמדרש, באומרו שהמצוות ניתנו כדי לזכר את הבריות, התכוון לומר, שלפרטי המצוות אין משמעות. לדוגמא: יש טעם לעצם המצווה שציווה ה' יתברך על שחיטת בהמה לפני אכילתה, אך אין טעם מיוחד לסיבה שה' ציווה לשחוט את הבהמה מהצוואר ולא מהעורף. כמו כן, לציווי על הקרבת קרבן יש טעם, אך אין טעמים לסיבה שהקב"ה ציווה להקריב בעלי חיים מסוימים לשם קרבנות מסוימים.

ברור הדבר כבר עתה, שלמרות שלפי שיטת הרמב"ם, אין טעם לפרטי המצוות, עדיין חובה לקיים פרטים אלה. עצם הציווי של הקב"ה על הפרטים מראה שעדיין יש צורך לקיים את הפרטים האלה, אך מדבריו ניתן גם להבין שהקב"ה נתן את פרטי המצוות על מנת לצרף את האדם אל ה', וממילא ללא קיום של הפרטים האלה, לא ניתן להיות מצורפים ומזוקקים.

להעמקה

על מנת להעמיק יותר, מומלץ ללמוד את מחלוקתם היסודית של הרמב"ם והרמב"ן בעניין טעם מצוות שילוח הקן:

ראינו שלפי הרמב"ם, לכל מצווה ומצווה יש טעם, לכל מצווה יש תפקיד וחלק בקידום האדם לעבר השלמות שלו. לפני שנעבור להסבר שיטת החולקים על שיטתו של הרמב"ם, ראינו לנכון להביא דעה החולקת על הרמב"ם - לא במהות ההנחה שיש טעמים למצוות, אלא בהסבר טעם מצווה. בהמשך נשתדל גם להסביר מדוע חשובה המחלוקת על טעם המצווה לענייננו. כך כתב רמב"ן על מצוות שילוח הקן:

גם זו מצווה מבוארת מן "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם, או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין אף על פי שהתיר השחיטה במין ההוא. והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרור לעוף כאלו יכרית המין ההוא.

בתחילת דבריו, כותב רמב"ן יסוד פרשני עליו הוא חוזר פעמים רבות לאורך ספר דברים. היסוד אומר שחלק גדול מהמצוות המופיעות לכאורה לראשונה בספר דברים,

להעמקה

הן מצוות מבוארות. הכוונה היא שהמצוות האלה אינן מצוות חדשות, אלא הן פירוט וביאור של מצוות שנאמרו כבר בחומשים שלפני ספר דברים. כך אומר רמב"ן גם בהקשר של מצוות שילוח הקן, מצווה שלכאורה מופיעה לראשונה בספר דברים. לדבריו, מצוות שילוח הקן היא מצווה מבוארת, כלומר, היא פירוט וביאור נוסף של מצווה שהוזכרה כבר: מצוות "אותו ואת בנו" - המצווה האוסרת שחיטת שה ובנה באותו יום, שהוזכרה כבר בספר ויקרא, ועתה, בציווי על שילוח הקן, באה התורה ומפרטת ענף נוסף של מצוות "אותו ואת בנו". הוכחתו של רמב"ן שמצוות שילוח הקן היא מצווה מבוארת של מצוות "אותו ואת בנו", היא שמביאה אותו לעסוק בעניין טעם המצוות. אומר רמב"ן שטעם המצווה בשתי המצוות האלה, בשילוח הקן ובאותו ואת בנו, זהה (אם ללמדנו להיות רחמנים או למנוע את השחתת מין הבהמה), והטעם הוא הקובע את מהות המצווה. מדבריו ניתן להסיק, שלמרות שטעם המצווה אינו כתוב בתורה, עדיין יש בטעם המצווה חלק מהותי מעניינה של המצווה, עד שניתן אפילו לומר על מצווה מסוימת (במקרה שלנו מצוות שילוח הקן) שהיא מצווה מבוארת של מצווה שנכתבה כבר (במקרה שלנו "אותו ואת בנו"), משום שלשתיהן יש את אותו הטעם. עתה עובר רמב"ן להבאת שיטת הרמב"ם בהסבר הטעם למצוות שילוח הקן ולאיסור שחיטת "אותו ואת בנו":

וכתב הרב במורה הנבוכים כי טעם שילוח הקן וטעם "אותו ואת בנו" לא תשחטו ביום אחד", כדי להזהיר שלא ישחוט הבן בעיני האם, כי יש לבהמות דאגה גדולה בזה, ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבהמות על בניהם, כי אהבת האם וחנותה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדיבור, אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם.

לפי הרמב"ם, הטעם למצוות שילוח הקן ולאיסור "אותו ואת בנו", נובע מכך שהתורה חסה על האם. לשיטתו, לכל בעלי החיים יש רגשות כלפי בניהם, וכדי למנוע את דאגת האם על בנה, אסרה התורה על שחיטת האם ובנה במצוות "אותו ואת בנו". מסיבה זו התורה גם ציוותה על מצוות שילוח הקן. מקשה הרמב"ן על דבריו של הרמב"ם: אם הטעם לאיסור שחיטת אותו ואת בנו הוא משום שהאם מרחמת על בניה, היה ראוי שיהיה מותר לאדם לשחוט קודם את האם ולאחר מכן לשחוט את הבן, שהרי במקרה זה, האם איננה רואה את שחיטת בנה ואינה מצטערת בכך (ניתן אולי להוסיף שלפי טעם זה היה לכאורה אמור להיות אסור גם לשחוט את הבן לנגד עיני האם). בכל זאת הדין הוא שאסור לשחוט קודם את האם ולאחר מכן לשחוט את הבן. אומר רמב"ן שניתן להסביר זאת, שהתורה רצתה להרחיק לגמרי את עניין שחיטת אותו ואת בנו, וכגדר והרחקה, אסרה התורה גם את שחיטת האם לפני שחיטת הבן.

ממשיך רמב"ן ואומר: ויותר נכון, בעבור שלא נתאכזה.

לדעת הרמב"ן נכון לומר שהאיסור לשחוט אותו ואת בנו נועד ללמד אותנו, את בני האדם, שלא נהיה אכזריים, ולא כדי למנוע פגיעה ברגשות בעלי החיים (כדברי הרמב"ם). גם אם לבעלי החיים אין רגשות, ושחיטת אותו ואת בנו באותו היום לא תשפיע על רגשות האם, רצתה התורה בכל זאת ללמד אותנו להיות רחמנים ולא להתאכזר על בבהמות. ממשיך רמב"ן בהבאת דברי הרמב"ם מספר מורה נבוכים:

להעמקה

ואמר הרב ואל תשיב עלי ממאמר החכמים "האומר על קן צפור יגיעו רחמין", כי זו אחת משתי סברות, סברת מי שיראה כי אין טעם למצוות אלא חפץ הבורא, ואנחנו מחזיקים בסברא השנייה שיהיה בכל המצוות טעם.

הרמב"ם אומר שלכאורה קשה לשיטתו מדברי הגמרא במסכת ברכות שם כתוב שמי שאומר בתפילתו "על קן ציפור יגיעו רחמין" - משתקים אותו. בגמרא שם ישנן שתי שיטות המסבירות את הטעם לדין זה. שיטה אחת סוברת "מפני שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות", כלומר: הסיבה לדין "משתקין אותו" היא משום שכאשר אדם אומר "על קן ציפור יגיעו רחמין", הוא בעצם אומר שכל הסיבה שהקב"ה ציווה על מצוות שילוח הקן, היא רק בגלל שהקב"ה ריחם על הציפורים, כאשר בפועל אין סיבת הציווי קשורה לרחמי הקב"ה על הציפור. מידותיו של הקב"ה אינן רחמים אלא הן רק גזירות. הסיבה שהקב"ה ציווה על מצוות שילוח הקן אינה בגלל שהקב"ה ריחם על הציפורים, סיבה שהיינו יכולים להזדהות איתה ולהבין בשכלנו, אלא כל המצוות מאת הבורא הינן גזירות, אין להן טעם, ואנחנו בכלל איננו יכולים להבין את הטעם שהקב"ה ציווה לקיים מצווה זו או אחרת. השיטה בגמרא שראינו לעיל (ממנה עולה שאין טעם למצוות), קשה על דברי הרמב"ם הסובר שיש טעמים למצוות (שאלה זו קשה גם על רמב"ן שכתב שמצוות שילוח הקן נועדה להטביע את מידת הרחמים באדם כפי שנראה מיד בעז"ה). כדי לענות על הקושי העולה מדברי הגמרא במסכת ברכות, כתב הרמב"ם שהוא סובר כמו השיטה השנייה המופיעה בגמרא, המסבירה שטעם הדין שמשתקים את מי שאומר "על קן ציפור יגיעו רחמין", אינו משום שהאדם הופך את מידותיו של הקב"ה לרחמים (בעוד שהן רק גזירות), אלא היא אומרת שהאדם מטיל קנאה במעשי בראשית. למרות שעיקר הסיבה למצוות שילוח הקן היא בגלל שהקב"ה ריחם על בעלי החיים, האדם צווה לקיימה רק בציפורים. הלכך, כאשר אדם מזכיר את מצוות שילוח הקן, הוא בעצם גורם לקנאה אצל שאר בעלי החיים שהקב"ה כביכול לא התחשב ברגשותיהם, ולא ציווה לקיים בהם מצווה הדומה לשילוח הקן.

והוקשה עליו עוד מה שמצא בבראשית רבה: "וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף, הא לא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות שנאמר: 'כל אמרת אלוה צרופה'".

כבר בדיון על שיטת הרמב"ם, ראינו את התייחסותו למדרש זה. במדרש מובא שבאמת אין הבדל לה' יתברך, בין אם אדם שוחט בהמה מהצואר או שהוא שוחט אותה מהעורף. המדרש מגיע למסקנה שהסיבה שהקב"ה ציווה על השחיטה (כשבציווי זה כלולים פרטי דינים רבים שלכאורה אין להם משמעות), אינה בגלל שבאמת אכפת לה' צורת השחיטה (מהצואר או מהעורף), אלא, הקב"ה ציווה על השחיטה "כדי לצרף בהן את הבריות". הוי אומר: באמת אין טעם אמיתי למצוות ולפרטיהן, וסיבת הציווי עליהן היא רק משום שעל ידי קיום המצוות, הבריות יהיו מצורפים אל הקב"ה, על ידי קיום המצוות, הבריות יהיו מזוקקים וזכים יותר, וממילא הם יהיו קשורים אל ה' יתברך. מכאן שקשה על דברי הרמב"ם שכתב שיש טעם לקיום המצוות.

להעמקה

אומר רמב"ן שישנן אמרות חז"ל רבות מהן עולה שיש טעמים למצוות (וזאת בניגוד למדרש שראינו האומר שהמצוות ניתנו כדי לצרף בהן את הבריות). חלק מהמדרשים אומרים שטעמי התורה לא התגלו כלל (וממילא אין לנו עסק בהם) וחלקם אומרים שאפילו שלמה המלך, החכם מכל אדם, לא ירד לסוף טעמן של המצוות (כמו במצוות פרה אדומה). אולם, מכל המדרשים שהביא הרמב"ן בפסקה זו עולה, שאכן יש למצוות טעמים, אלא שהם אינם גלויים לבני האדם משום מיעוט שכלם. האדם במגבלותיו אינו יכול להבין את רצון ה' עד הסוף, וממילא אינו יכול להבין מה הייתה מטרתו של הקב"ה כשציווה על קיום המצוות האלה. הלכך, מגיע רמב"ן למסקנה, שאכן יש טעם למצוות. לגבי המדרש שהביא הרמב"ן בתחילת דבריו, ממנו עולה לכאורה שאין טעם למצוות, אומר הרמב"ן שאין עניינו לומר שאין טעם למצוות, אלא כוונת המדרש לומר דבר אחר, כפי שממשיך רמב"ן וכותב:

אבל אלו ההגדות אשר נתקשו על הרב, כפי דעתי עניין אחר להם, שרצו לומר שאין התועלת במצוות להקב"ה בעצמו יתעלה, אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או מידה מגונה, או לזכור הניסים ונפלאות הבורא יתברך ולדעת את השם. וזהו "לצרף בהן", שיהיו ככסף צרוף, כי הצורף הכסף אין מעשהו בלא טעם, אבל להוציא ממנו כל סיג, וכן המצוות להוציא מליבנו כל אמונה רעה ולהודיענו האמת ולזכרו תמיד.

המדרש, למסקנת דברי הרמב"ן, אינו אומר שאין טעם למצוות, אלא הוא אומר שהקב"ה לא ציווה על המצוות בגלל שהוא עצמו צריך את קיומן. התועלת בקיום המצווה אינה של הקב"ה, אלא של האדם המקיים אותה. רמב"ן גם מגדיר את התועלת שתבוא בעקבות קיום המצווה ואומר שהתועלת תהיה באחד מארבעת המישורים הבאים: מניעת נזק לעצמו, מניעת מידה רעה מעצמו, מניעת אמונה נפסדת מעצמו או שהאדם המקיים את המצווה יזכור את ניסי הקב"ה.

רמב"ן מסיים את דבריו במשפט מסכם ואומר "וזה דבר מוסכם בכל דברי רבותינו". כלומר: רמב"ן סובר שכל רבותינו מסכימים לכך שיש טעמים למצוות ושאיין חולק בדבר (ורק בהסבר הטעמים עצמם נחלקו רבותינו). בהמשך דבריו, מוסיף רמב"ן וכותב מעט שורות בהן מוכיח את שיטתו. רמב"ן מסיים את דבריו בנושא בהבאת דברי הגמרא במסכת ברכות, מהם עולה לכאורה שאין באמת טעמים למצוות:

וכן מה שאמרו לפי שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות, לומר שלא חס האל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו, שאין רחמיו מגיעין בבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכינו, שאם כן היה אוסר השחיטה.

אבל טעם המניעה ללמד אותנו מידת הרחמנות ושלא נתאכזר. כי האכזריות תתפשט בנפש האדם, כידוע בטבחים שוחטי השוורים הגדולים והחמורים שהם אנשי דמים זובחי אדם אכזרים מאד, ומפני זה אמרו "טוב שבטבחים שותפו של עמלק". והנה המצוות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמנות עליהם, אלא גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המידות הטובות. וכן יקראו הם כל המצוות שבתורה עשה ולא תעשה "גזירות"...

להעמקה

המושג "גזירה" מקבל הגדרה חדשה על פי דברי הרמב"ן. כוונת הגמרא באומרה שמידותיו של הקב"ה הינן רק גזירות היא שביחס לבעל החיים - הכל גזירה. הן בורא עולם, והן בעלי החיים שהמצווה נוגעת אליהם, אינם יוצאים נשכרים מקיום מצוות שילוח הקן. מטרת הציווי על שילוח הקן לא נוגעת כלל לציפורים וזאת למרות שהמצווה מתבצעת על ידי שילוחן. הסיבה היחידה שהקב"ה ציווה על שילוח הקן היא כדי שהאדם עצמו יוכל להיטיב את מידותיו, וביחס לאדם, אין בציווי זה משום גזירה. נסכם את הנקודות העיקריות שבהן נחלקו הרמב"ם והרמב"ן בדברים שהבאנו עד עתה:

בטעם מצוות שילוח הקן - הרמב"ם סובר שטעם המצווה הוא שה' ריחם על הציפורים ואילו הרמב"ן סובר שהטעם הוא שה' רצה להטביע בנו את מידת הרחמנות.

בהסבר הגמרא שטעם הדין שהאומר על קן ציפור יגיעו רחמין משתקים אותו משום שהוא הופך את מידותיו של הקב"ה לרחמים ואינן אלא גזרות. לפי הרמב"ם משמעות הגמרא לומר שאין טעמים לציווי על המצוות, אלא כל המצוות הן רק גזרות, וממילא חייבים אנו לומר ששיטה זו נדחתה מההלכה. לעומתו סובר רמב"ן שפירוש הביטוי גזרות הינו שהקב"ה עצמו והציפור שמשחררים אותה על ידי קיום מצוות שילוח הקן אינם מרוויחים דבר מקיום המצווה וטעם המצווה מתייחס רק לאדם.

בהסבר המדרש שהמצוות ניתנו רק לצרף בהן את הבריות. לפי הרמב"ם, המדרש אומר שלמרות שלמצוות עצמן יש טעמים, לפרטי המצווה אין טעמים והם ניתנו רק כדי לצרף בהם את הבריות. לפי הרמב"ן כוונת המדרש לומר שלה' יתברך אין תועלת בקיום המצווה, והטעם שציווה על קיום המצווה היא רק כדי להיטיב עם האדם.

בתחומי התועלת של המצוות נחלקו גם כן הרמב"ם והרמב"ן. לשיטת הרמב"ם, ישנן שלש קטגוריות שבהן נכללו טעמי המצוות: ללמד אותנו מהן הדעות הנכונות (כמו ענייני אמונה), להרחיק אותנו ממידות רעות או להורות לנו על חיי חברה תקינים. הרמב"ן מרחיב את התחומים של טעמי המצוות וכותב שהן יכולות להועיל באחד התחומים הבאים: מניעת נזק לעצמו, מניעת מידה רעה מעצמו, מניעת אמונה נפסדת מעצמו או שהאדם המקיים את המצווה יזכור את ניסי הקב"ה (הרמב"ם לא הזכיר בדבריו את זכירת הניסים של הקב"ה בתור אחד הטעמים של המצוות).

שקף מספר 8

בפתיחה לספר הכוזרי, מתאר ריה"ל את החלום אותו חלם מלך כוזר בו נאמר לו:

מדברים אלה אנו רואים שגם למעשי המצוות יש משמעות ולא רק לכוונה שמאחורי קיומן. השקפה זו באה לידי ביטוי גם במשל המפורסם אודות האדם הרושם לעצמו מרשמים רפואיים למרות שהוא אינו מבין ברפואה כשם שאדם זה מסתכן משום שהוא נוטל תרופות שאינן מתאימות לו, משום שהוא אינו מודרך על ידי רופא המבין את האופן שבו פועלת כל תרופה, כך כאשר האדם מחליט מהם המעשים שיש לעשות כדי להתקרב לבוראו ללא הדרכה אלוקית (הדרכה שבאה לידי ביטוי בתורה), הוא עלול לעשות מעשים שיביאו אותו למקום הפוך ממטרתו (במשל זה הארכנו בשיעור האחרון בסדרת 'נעשה ונשמע').

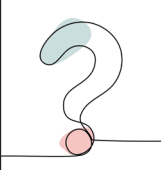

מי צריך לחפש הסברים?

ואין אני טוען ואומר בהחלט חלילה לי מאל כי פנות העבודה הזאת היא הסדר מזה אשר צמודי להפך אל נכון נעלם כוונתו ונעלה מזה אומר אני תורת האלהים היא, וזו שנקלה בהנחיות בלי התקלקלות ובלי התקלקלות **מעלה הוא מן המסתובב והחוקר.**

אך מי שנתן מן הפדורה העליונה הזאת אל הפתח. מוטב לו כי יבקש טעם לדברים אלה אשר יסודם בחכמה האלוהית, שאשר יעזוב לקרוא רעו ולקפח את המביאים את האדם לאבדון (מורי, המעלה).

מדוע עובדות של הסכנה בחיפוש מעלה מזה של המסתובב והחוקר?

2 שיטת רבי יהודה הלוי

אמנם כן וכאלה הן מצוות תורנית בלבד דבר האלהים אל משה ואין בזה קצת משה וישראל (למנון העצום הוא הריבוי המרובה לא היה צורך בייחודים שייחודו על פה פרשה פרשה מנה מנה. ואין חאורי הקרבנות יצד מקריבים אותם. ובאין מקום. ולאין צד. ואין הם נשחטים. ומה מן המלאכות השונות יש לעשות בדם ובנפשות. כל אלה יתנו במפרש מאת האלהים לעלן לא יחסר מזה דבר קטן שעל ידי כך יפסד הכל (הכוזרי, א).

מדוע יש צורך בדבר כזה? ובכל דבר קטן?

שקף מספר 9-10

שיטת ריה"ל

אמנם כן וכאלה הן מצוות תורנית בלבד דבר האלהים אל משה ואין בזה קצת משה וישראל (למנון העצום הוא הריבוי המרובה לא היה צורך בייחודים שייחודו על פה פרשה פרשה מנה מנה. ואין חאורי הקרבנות יצד מקריבים אותם. ובאין מקום. ולאין צד. ואין הם נשחטים. ומה מן המלאכות השונות יש לעשות בדם ובנפשות. כל אלה יתנו במפרש מאת האלהים לעלן לא יחסר מזה דבר קטן שעל ידי כך יפסד הכל (הכוזרי, א).

לכל אחד מפרטי המצוות השונות יש משמעות. כאשר התורה ציוותה על אופן הקרבת הקרבנות (דיני הקרבת הקרבנות כוללים פרטי פרטים), היא הראתה שלכל פרט ופרט יש משמעות. ואינו לעיל שהרמב"ם סובר שאין טעם לפרטי המצוות, והקב"ה ציווה עליהם רק כדי לצרף את הבריות. הכוזרי סובר שיש טעמים גם לפרטי המצוות הקב"ה ציווה גם על פרטי המצוות "למען לא יחסר מהם דבר קטן שעל ידי כך יפסד הכל". לו הקב"ה היה גוזר רק על המצווה עצמה בלי לצוות על הפרטים למילוייה, היה חסר חלק מהמצווה, משום שלכל פרט במצווה יש חלק מהותי בהוצאת מטרת קיומה אל הפועל. בהמשך הספר כותב ריה"ל את הדברים הבאים:

ואין אני טוען ואומר בהחלט חלילה לי מאל כי פנות העבודה הזאת היא הסדר הזה אשר אמרתי להפך אל נכון נעלם הדבר ונעלה מזה אומר אני תורת האלהים היא.

ומי שקבלה בתמימות בלי התפלפלות ובלי התחכמות **מעלה הוא מן המתחכם והחוקר.**

אך מי שנשטה מן המדרגה העליונה הזאת אל המחקר, מוטב לו כי יבקש טעם לדברים האלה אשר יסודם בחכמה האלהית, מאשר יעזבם לסברות רעות ולספקות המביאים את האדם לאבדון (כוזרי, המשך).

לשיטת ריה"ל עדיף שלא לחקור אחרי טעמי המצוות, הוא אינו חולק על הרמב"ם בעצם ההנחה שיש טעמים למצוות, אלא הוא אומר שהיה עדיף שהאדם היה מקבל על עצמו את המצוות ללא ניסיון להבין את טעמיהן. רק כאשר מתעוררות שאלות אצל האדם, רשאי הוא לחפש טעמים למצוות.

שקף מספר 11

שיטת המהר"ל:

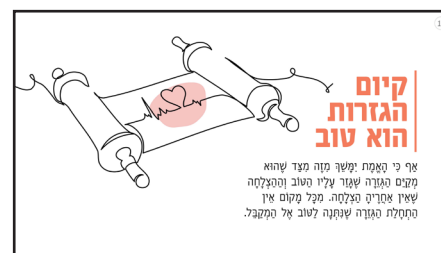
עד עתה ראינו שהן הרמב"ם והן הרמב"ן סוברים שיש טעם למצוות. הרמב"ן אפילו כתב שאין מי שחולק על כך. המהר"ל מביא את דבריהם, אך חולק על מסקנתו של הרמב"ן.

מתוקף קושיות רבות שמציב המהר"ל מגיע הוא למסקנה הבאה:

אכל מדברי חכמים נראה שאין לומר כי המצוות שנתן השם יתברך בשביל המקבל שהוא האדם, רק הם גזרות מצד השם יתברך הלוזר על עמו גזרות כמו מלך הלוזר גזרה על עמו (תפארת ישראל, פרק ו).

לשיטתו של המהר"ל, הטעם שהקב"ה ציווה על קיום המצוות אינו נוגע בכלל לטעם כזה או אחר. הסיבה היחידה שהקב"ה ציווה אותנו לקיים מצוות היא שהמצוות ישמשו כגזירות של מלך על עבדיו. על ידי קיום המצוות, האדם מראה שהוא מקבל את גזירותיו של מלך מלכי המלכים.

להבדיל אלף אלפי הבדלות, נרחיק לכת לעולם הצבאי. במהלך הטירונות, החייל נתקל בכללים רבים ללא טעם. הסיבה היחידה לקיומם של הכללים האלה היא כדי שהחייל יבין שהוא בסך הכל טירון ושהוא צריך לכבד את מפקדיו ולפעול על פי פקודותיהם (כמובן שחלק מהכללים שנראים משונים במבט ראשון נועדו להקנות הרגלים של בטיחות ולשמור על חי החיילים - לא על פקודות אלה אנו מדברים). על ידי שהחייל ממלא אחר הפקודות, גם אם הן לא הגיוניות, הוא מראה שיש מעליו מפקדים, ושהוא סר למשמעתם. כאמור, להבדיל, כך הדבר גם בקיום מצוות. על ידי שהאדם מקיים את מצוותיו של ה', הוא מראה שהוא מקבל את מרותו של מלך מלכי המלכים.

שקף מספר 12

ברור כי בחלק מהמצוות, יש רווח נוסף, כפי שממשיך המהר"ל בדבריו:

אף כי האמת ימשך מזה מצד שהוא מקיים הגזרה שגזר עליו הטוב וההצלחה שאין אחריה הצלחה. מכל מקום אין התחלת הגזרה שנתנה לטוב אל המקבל.

בחלק מהמצוות אכן יש רווח צדדי מקיום המצווה. בהחלט ייתכן שעל ידי שהאדם יקיים את מצוות "אותו ואת בנו", יוטבעו בו מידות של רחמנות. אולם, לא זהו עיקר מטרת הציווי של מצווה זו. עיקר מטרת הציווי הוא משום שעל ידי קבלת הציווי, על ידי שהאדם מקבל על עצמו את השמיעה לציווי האלוקי, האדם מראה שהוא כפוף למרותו של ה', כאשר ייתכן בהחלט שמטרת משנה תהיה הטבעת מידת הרחמים באדם.

להעשרה

המהר"ל ממשיך לדון בטעמי המצוות, על פי מספר מקורות שנראות כסותרות את שיטתו:

ומה שאמר הכתוב "ויצונו ה' אלהינו לעשות החקים האלה לטוב לנו", אין הפירוש שהוא יתברך ציווה המצוות בשביל להיטיב לנו, שאין זה כך, רק הוא יתברך ציווה עלינו כמלך הגוזר רק שהגזירה הזאת היא לטוב לנו לחיותנו כיום הזה אם נקיים המצוות ולא שתחילת הגזירה הוא לטוב לנו.

מהפסוק בספר דברים משמע לכאורה שהקב"ה ציווה אותנו לקיים מצוות "לטוב לנו", כלומר, כדי שלאדם יהיה טוב יותר (על ידי תיקון מידותיו כדברי הרמב"ן או על ידי כל רווח אחר). אומר המהר"ל שאין זו המשמעות של הפסוק. כוונת הפסוק לומר שעצם גזרתו של הקב"ה וקבלת מרותו על ידי האדם, הם הטוב שבא לאדם בעקבות הציווי על המצוות.

ומה שאמר "רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם וכו'", פירוש כי בשביל שיש להם הרבה גזירות בשביל כך יש הרבה זכות. ודבר זה מוסכם בגמרא בכמה מקומות, והוא עיקר שורש גדול בגמרא עליו נבנו כמה הלכות שאמרו במקומות הרבה מצות התורה לאו ליהנות נתנו אלא בשביל גזירות נתנו.

המשנה במסכת מכות אומרת שהקב"ה רצה לזכות את ישראל ומשום כך ציווה אותם לקיים מצוות רבות. משנה זו סותרת לכאורה את שיטתו של המהר"ל, שהרי המשנה אומרת במפורש שריבוי המצוות נועד לזכות את ישראל ולהיטיב להם. גם כאן מסביר המהר"ל שהכוונה היא שעל ידי שהאדם מראה באופנים רבים (על ידי קיום מצוות

להעשרה

רבות) שהוא כפוף לה', יש בכך זכות גדולה. עצם קבלת המרות של הקב"ה, יש בה משום זכות גדולה, וזכות זו באה לידי ביטוי בקיום מצוות רבות. אולם, הכלל הוא ש"מצוות לאו ליהנות ניתנו", אין מטרת המצוות הנאת האדם, אלא מטרתן שעל ידי קיומן האדם יהיה כפוף לה'.

כתוספת דברים נביא את דברי הרב הירש בהקדמתו הראשונה לספרו 'חורב':

גם לו הייתה כל מצווה תעלומה, ולו הייתה כל מצווה גוררת שאלות שאין אנו יודעים להשיב עליהן, אף על פי כן תוקפן המחייב של המצוות לא היה נחלש בשל כך כי הוא זה. לגבי כל מצווה ומצווה, התשובה על השאלה "מפני מה עליי לקיים את הדבר הזה ולהימנע מלעשות את הדבר ההוא", היא אחת, ואחת בלבד: מפני שזה רצונו של ה' ומפני שעליך להיות עבד ה' בכל כוחך, בכל נפשך ובכל מאודך. תשובה זו אינה רק תשובה מספקת, אלא היא במהותו של דבר התשובה היחידה האפשרית. אפילו היה בידינו לחתור אל עומק טעמה של כל מצווה, או שה' בכבודו ובעצמו היה מגלה לנו את טעמי מצוותיו, הייתה זאת ביסודו של דבר התשובה היחידה. עלינו לקיים את מצוות ה', לא בשל טעם זה או אחר, אלא מפני שנצטוונו עליהן מפי הגבורה, שאם לא כן - היאך נהיה עבדי ה'? היאך נשמע בקולו?

וכי יש שמיעה בקול ה' בדרך אחרת? יהודי במלוא המובן הוא זה אשר ממלא בנאמנות ומקפיד לקיים את מצוות העשה והלא תעשה שציוונו ה', מתוך כוונה יחידה, שווה לכל נפש - לעשות בכך רצון הבורא יתברך, ובכך לצאת ידי חובת ייעודו, בתור אדם ובתור בן ישראל. יהודי במלוא המובן הוא זה אשר ממלא בנאמנות את תקנות חכמינו ואת דברי הסופרים הבאים לתת סייג וסיוע לקיום המצוות. הוא ורק הוא, עבד ה' יתברך, וגם אם לא הצליח לחדור אפילו לטעמה של אחת ממצוות ה', זוכה הוא לאושר רוחני ונפשי רב ביותר עלי אדמות. אין לאדם טהור לב הכרת אושר והרגשת אושר גדולה יותר מלמלא ולעשות את רצון הבורא.

לפיכך, כאשר רואים אנו שהתורה עצמה דורשת מאיתנו שוב ושוב להגות בה ולרכוש את ידיעת חוקיה, באופן שתהיה בינתנו וחכמת חיינו, אזי לא ייתכן שהכוונה היא שנשתמש בכוחות הרוח שהקב"ה העניק לנו כדי לבחון את חוקי ה' על מנת שכתוצאה מכך תהא מקובלת עלינו ההכרה בתוקפה המחייב של התורה ונכונותינו לקבל על עצמינו עול תורה. בדרך זו, הייתה התורה מבטלת את עצמה כחוק בעל תוקף מחייב. אלא זאת חובתנו: הכרת התוקף המחייב של התורה וקבלת עול קיומה יהיו על ליבנו מיד עם היוודע לנו דבר ה', ועלינו לשמוע את דבר ה' מתוך מוכנות מראש לעשות ולקיים, כדרך שעשו אבותינו בסיני, כאשר ענו ואמרו: "כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע" - עוד בטרם שמעו את תוכן דבר ה'. הם עשו כן מתוך ההכרה העמוקה שאין להם ייעוד אחר, מלבד לעשות את רצון ה' יתברך.

רואים אנו מדברי רש"י שלמצוות אכן יש טעמים, ובאמת ראוי שהאדם יברר ויחקור אותם. אולם, למרות שבבירור טעמי המצוות יש חשיבות משום "רכישת ידיעותיה של התורה", לא יהיה לבירור זה שום השפעה על עצם קיום המצוות. האדם צריך לקיים את המצוות, את ציווי ה', ללא כל קשר לטעמי המצוות. בעוד שבירור טעם המצווה הוא ברובד השכלי של לימוד תורה, הרי שעשיית המצווה נשארת מנותקת ממנו.

שקף מספר 13

כאשר אברהם אבינו היה בן תשעים ותשע שנים, התגלה אליו ה' ואמר לו את הדברים הבאים:

ויהי אברהם בן תשעים שנה ותשע שנים ויבא ה' אל אברהם ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים: ואתנה בריתי ביני ובינך וארכה אותך במאד מאד: ויפל אברהם על פניו וידבר אתו אלהים לאמר: אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים: ולא יקרא עוד את שמך אברהם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיו: והפריתי אותך במאד מאד ונתתיו לגוים ומלכים ממך יצאו: והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך: ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגרף את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלהים: ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך אחריך לדורותם: זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר: וגמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם:

בפתח ההתגלות, מצווה ה' את אברהם "התהלך לפני והיה תמים". בסוף דברי ההתגלות, מצווה ה' את אברהם אבינו על המילה. מהו פשר התמימות בה מצווה ה' את אברהם? אומר על כך בעל בית הלוי:

ענין התמימות הוא שיעשה רצון הבורא ולא יחקר למה צוהו כן. ואף על פי כן רשאי האדם לחקור אחרי טעמי המצוות. זה בכלל למוד תורה שמצוה ללמוד ולדע אותה, וגם הלמוד הזה יעשה אותו מפני שמצוה כן הוא ללמוד. אבל בעקר העשיה וכן בהלמוד, יעשה רק מפני שכן הוא רצון הבורא יתברך ולא מפני שהוא רוצה לחקור אמאי צוהו כן (בית הלוי).

חקירת טעמי המצוות היא בגדר לימוד תורה, אך רק בגדר לימוד תורה. בחקירת טעמי המצוות, האדם אינו רוצה לדעת מדוע ציווה אותו ה' יתברך את המצווה בקשר לקיומה, אלא הוא רוצה לדעת את טעם המצווה משום שבכך הוא מקיים לימוד תורה. נחזור לדוגמא למצווה שדיברנו עליה לעיל: המצווה האוסרת על המלך להרבות לעצמו סוסים, ונביא אותה ביחס לאדם משבט יששכר. אדם משבט יששכר לא יכול להיות מלך (משום שהוא אינו משבט יהודה) ולכן מצווה זו לא תהיה רלוונטית אליו אף פעם. אולם, חשוב שהוא כן יחקור אחר טעם המצווה משום שבחקירה זו הוא מקיים את מצוות לימוד תורה. כך הדבר גם בחקירת שאר טעמי המצוות. האדם אמור לחקור אחר טעמי המצוות ללא שום קשר לקיומן, וזאת רק כדי להבין טוב יותר את דברי התורה.

שקף מספר 14

לסיכום:

ראינו את השיטות השונות שהסבירו את עניין טעמי המצוות:

שיטת הרמב"ם - למצוות יש טעמים וראוי לחקור אחריהם. לפרטי המצוות אין טעמים.

שיטת ריה"ל - יש טעמים למצוות אולם עדיף שלא לחקור אחריהם. רק אם מתעוררות שאלות אצל האדם לגבי טעמי המצוות, ראוי לו שיחפש תשובות על שאלות אלה. כמו כן סובר ריה"ל שיש טעמים לפרטי המצוות.

שיטת המהר"ל - יש לצאת מתוך נקודת הנחה שמצוות התורה הן גזירות, ובכך שאנו מקיימים את המצוות, אנו מראים שאנו משועבדים תחת יד ה'.

במדור להעשרה ראינו גם את המחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן בטעם מצוות שילוח הקן, וכך ראינו שגם במצווה שהיא לכאורה שכלית, לא ניתן לומר שיש הסכמה מהו הטעם האלוקי לציווי על מצווה זו.

ראינו גם את ההתייחסות של הרמב"ם לטעמי מצוות במצוות שבהן כתבה התורה במפורש מהו הטעם וראינו שדרישת טעמי המצוות גם לפי שיטת הרמב"ם היא בגדר לימוד תורה ולא בגדר קביעה על קיום המצוות למעשה.

בהכנת שיעור זה התסמכנו והתבססנו רבות על האתר הנפלא 'אוצר התורה'. יהי שכרם כפול מן השמיים.

להערות והארות:

משה שמעון אופן

Moshe.oppen@gmail.com

054-8496992

**רוצים עוד?
סרקו והצטרפו
ל"אחים לנפש"**

© כל הזכויות שמורות ל"אחים לנפש"